

MAKTABLARDA O'QITALAJAK MUSIQA TA'LIMIGA BIR NAZAR: MUSIQA TA'LIMINING SHAKLI VA USULLARI

*Toshkent shahar Sergeli tumanidagi
322-maktab musiqa fani o'qituvchisi
To'xtayeva Gulmira Baxromkulovna*

Annotatsiya: Ushbu maqolada umumiy o'rta ta'lim maktablarida musiqa ta'limining o'qitilishi, musiqa idroki, raqs va ritmik harakatlar, cholg'uchilik va ijodkorlik faoiityalarini o'qitilishi haqida hikoya qilinadi.

Kalit so'zlar: Musiqa, cholg'u, qo'shiq, ritm, savod, tembr, estetika, ta'lim, tarbiya.

A LOOK AT MUSIC TEACHING IN SCHOOLS: FORMS AND METHODS OF MUSIC TEACHING

Sergeli district of Tashkent

Music teacher of school 322

Tokhtayeva Gulmira Bakhromkulovna

Abstract: This article discusses the teaching of music education in general secondary schools, music perception, dance and rhythmic movements, instrumental and creative activities.

Keywords: Music, instrument, song, rhythm, literacy, timbre, aesthetics, education, upbringing.

Musiqa tarbiyasi estetik tarbiyaning eng asosiy va ancha murakkab majmualaridan biri bo'lib, bolalarning musiqa san'ati asarlarining tushinishida ijro etishga o'rgatishishalrinikichikyoshdan boshlashnitaqozo etadi. Shunga ko'ra,estetik tarbiyalash mavsadida barcha maktabalrda va maktabdan tashqari muassasalarda bolalarning badiiy tarbiyasida musiqa, rassomlik, haykaltaroshlik bilan shug'ullanishiga sharoit yaratish alohida nazarda tutilgan. Musiqa bolalar va yoshlarni Vatanparvarlik ruhida tarbiyalashning g'oyat ta'sirchan va samarali vositasi sifatida

ham ahamiyatga egadir. Avvalo darsda musiqaning ma'yan mohiyatini tushuntirishda yordam beruvchi darslarinng muayan mavzulari har bir chorak uchun belgilangan bosh chorak uchun beliglangan bosh mavzulardan kelib chiqadi. Yil, chorak, mavzulari, milliy musiqamizni dasturga kiritishi darsni yanada qiziqarli va mazmunli o'tish uchun yordam beradi. Ikkinchidan musiqa savodi mashg'ulotlarining mustaqil qismi bo'lib emas balki dars mavzuini ochib beruvchi musiqa faoliyati sifatida qabul etiladi. Uchinchidan dars mavzusining qiziqarli bo'lish va ta'lim samaradorligini oshirishi maqsadida raqs bolalar cholg'u asboblari shiqildoq doiracha, qoshiq va boshqalarda musiqaga jo'r bo'lish hamda musiqa ijodkorligi kabi yangi musiqa faoliyatlari qo'llaniladi. Ushbu faoliyatlar zamirada o'yin xususiyatlari mavjudligi tufayli ular o'quvichlarda katta qiziqish o'yg'otadi. Binobarin, mashg'ulotlarda qo'llanadigan barcha musiqa faoliyatlari dars mavzusining ajralmas qismi va mantiqan o'zviy bo'lagi sifatida xizmat qiladi. Bu jihatdan musiqa darsi kompleks (integrak aralash) dars tipiga kiradi va unda darsning umumiy mavzusiga bo'ysundirishi, o'zaro mantiqan bog'lanishi, qo'yidagi musiqa faoliyatlariga amal qiladi. Bu jihatdan sifatida xizmat qiladi. Bu jihatdan musiqa darsi kompleks (integrak aralash) dars tipiga kiradi va unda darsning umumiy mavzusiga buysunishi o'zaro mantiqan bog'lanishi qo'yidagi musiqa faoliyatlariga amal qiladi. Musiqa idroki (tinglash) kuylash, musiqa savodi, raqs va ritm harakatlari, chapakda va cholg'ularda chalish, musiqa ijodkorligi va boshqalar. Musiqa idroki dars mashg'ulotlarida yetakchi faoliyat sifatidamuhim o'rin tutadi. U ikki holatda amalga oshadi. Birinchi holatda ma'lum asar tinglanib ijro etiladi va uning badiiy jihatlari dars mavzusiga doir oddiy musiqiy pedagogik yo'sinda tavsif etiladi. Tingalsh orqali asarni tushunish va ongli idrok etish, asarning musiqaviy xususiyatlari janri, tuzilishi, ifoda vositalari, ijrochiligi hamda badiiy mazmuni haqidagi ma'lum bilimlarga ega bo'lishadi. Ikkinchi holatda musiqa asarlari avval tinglanib so'ng u yoki bu holati ko'ylash orqali o'rganiladi, uning badiiy mazmun xususiyatlari amaliy faoliyatda ifodalaniladi. Masalan o'zganiladigan qo'shiq avval o'qituvchi ijrosida yoki magnit orqali bir ikki marta tinglaniladi, asar xususiyati haqidagi suhbat qilinadi so'ng o'rganishga kirishiladi. O'qituvchilarga o'zbek musiqasi tinglashning

o‘ziga xos xususiyatlariga doir tushuncha va tushuncha va tasavvur hosil qilish ancha murakkab uzoq vaqt davom etadigan. Jarayondir. O‘quvchilar o‘qituvchi yordamida musiqa asarini eshitib tahlili qilish qobiliyatlarini asta-sekin o‘stiribboradilar. Raqs musiqasi avval tinglaniladi kuy tavsiflari anglab olingandan so‘ng, raqs xarakatlari ifodasi o‘rganiladi. Ko‘pincha asar bir necha faoliyat o‘yg‘unligida: tinglash kuylash, raqs xarakatlari va boshqalar o‘rganiladi. Bunday mashg‘ulot usuli asarni puxta o‘rganish va ayni holda kompleks malakalarining rivojlanish uchun imkon yaratadi. Musiqa darsida barcha faoliyatlar muayyan mavzu zamirida mantiqan o‘zaro bog‘lanadi, natijada darsning mantiqan bir butunligi vujudga keladi.

Musiqa savodi. Barcha faoliyatlari nazariy jihatdan birlashtiruvchi faoliyat sifatida muhimdir. Darsda qaysi faoliyat mashg‘uloti (tinglash, ko‘ylash, raqs va boshqalar) qo‘llanmasi uning amaliyotida foydalanilayotgan asar o‘rganiladi va uning xususiyatlari (janr tuzilishi, ijrochiligi va boshqalar) haqidagi yangi tushunchalar hosil bo‘ladi. Shu bois musiqa savodi faoliyatida o‘quvchilarning umumiy musiqaviy bilim tushunchalari majmuini (musiqa shakllari, janrlari, cholg‘u ijrochiligi, halq va bastakorlik musiqasi ularning fiklari, milliy musiqaning maqomiy uslublari klassik musiqa nota savodi va boshqalar) shakllantirishga asosiy e‘tibor qaratiladi.

Raqs va ritmik harakatlar. Bu faoliyatda o‘quvchilarning musiqiy qobiliyatlari xususan, ritmik usul to‘yg‘usi va asar badiyatini ifodalash malakalarini rivojlantirish bilan birga ularning jismoniy rivojlantiri uchun ham muhimdir. Bu ayniqsa boshlang‘ich sinfo‘quvchilari uchun nihoyatda zarur. Shuni alohida ta‘kidlash joizki, o‘zbek halqi milliy raqs san‘ati bilan olamga dong taratgan. Ammo maktab ta‘lim-tarbiyasi tarkibida raqs sabog‘i deyarli yo‘q darajada ekanligini nazarda tutsak unda musiqa darslari mazmunida milliy raqs unsurlarini nafadar zarurligi ma‘lum bo‘ladi. Shu bois musiqa o‘qituvchisi milliy raqs san‘atimizning oddiy harakatlarini bilish buugngi davr talabidir.

Chapakva bolalr cholg‘u asboblari chalish faoliyatlari, ham o‘qituvchilarning musiqaviy o‘quv qobiliyatlariga hamda ijrochilik malakalarini rivojlantirish uchun muhimdir. Bu faoliyat boshlang‘ich sinflarda milliy cholg‘u asboblari bilan chalishni va ularning tovush tembrlarining anglab olish bilan o‘zviy bog‘lanib amalga oshirilishi

zarur. Bunda doirachalar, qayroq, qoshiq, kichik safoyillar kabi o'rma cholg'u asboblardan foydalanib o'qituvchi ijrosi va magnit tasmalar orqali tarqaladigan kuylar ritmik jo'r bo'lish malakalari rivojlantiriladi.

Kuylash faoliyati o'quvchilarinng musiqa o'quv qoliyatlarini hamda ijrochilik malakalarini rivojlantirish uchun zarurdir. Sinfda jamoa bo'lib kuylash jarayonida o'quchi o'z ovoz ijrosini boshqaradi, o'rtoqlarining ijrolarini eshitib ko'zatadi va ular bilan birga jo'rnavozlik qilishag intiladi. Zotan, tinglash va kuylash o'quv materialalri ta'lim mazmuning tashkil etadi. Ularning kuylash va tingalsh faoliyatlari vositasida o'rganishi bilan birga cholg'uchilik, musiqali harakatlar hamda ijodkorlik faoliyatlari bilan ham har tomonlama o'zlashtirish va musiqiy tavsiflarni ushbu faolityalar vositasida imkoniyatlari yaratiladi. Yangi o'quv dasturida musiqa ijodkorligi faoiyati ilk bor kiritilgan. Bu faoliyat bolalada musiqiy tafakkur, izlanish va ijodkorlik malakalarini o'stiradi borish uchun katta ahamiyatga egadir. Bu faoiyat o'quvchi ijrosida doira chertib jo'rnavozlik qilish kuy ohangilgi mos harakatlarni xususan raqs haraktlarini topish, she'r parchasiga kuy bastalash kabi ijodkorlik amalyotlari bilan bajariladi.

Musiqali harakatlar cholg'uchilik va ijodkorlik faoiityalarini amalga oshirishga o'yin uslublaridan keng foydalanish tavsiya etiladi. Ushbu faoliyatlar zamiri ko'proq o'yin xususiyatlari bilan bog'liqdir. Yangi o'quv dasturida tinglash va kuylash uchun asarlar talab darajasida berilgan. bu o'quvchilarda asarlarini sinfimkoniyatlari va o'quv yilining muhim sanalarida muvofiq tarzda tanlab o'qitish imkoniyatlarini beradi. Ayni bir paytda o'quvchi dasturga kiritiladigan ammo badiiy yuksak, tarbiyaviy jihatdan muhim, o'quvchilarinng yoshlik xususiyatlariga, idrok amalyotiga mos bo'lgan yangi asarlaridan keng foydalanish xuquqiga ham egadir. Nota savodi, cholg'uchilik, raqs va harakatlar, shuningdek musiqa ijodkorligi faoiilyati tavsif etilagn asarlar ham shartli ravishda berilgan. Dars sharoitiga qarab ularni almashtirish mumkin. Bu esa darslarni rejalashtirishda va darslarga tayyorgarlik ko'rishda ijodiy yondoshishni toqozo etadi. Bunda shu narsaga e'tiborni qaratmoq lozimki, garchi dasturda asarlar va mashg'ulotlar mazmuni har bir faoliyat turiga doir alohida ko'rsatilagan bo'lsada, ammo darslarni rejalashtirishda va ularni o'tishida musiqa faoliyatlari dars

mazmunidan kelib chiqish va uning mohiyatini ochib berish lozim bo'ladi. Shunday qilib, darsda musiqa faoliyatlari mantiqan birlashib mazmunan topshiradi.

Musiqa o'qituvchisi o'qitishning turli usulalriga munajat qilmog' ilozim. Udavlat tomonidan chiqarilgan dastur asosida tuo'ilagan rejasiga suchnib qolmasdan, o'zi darsga ijobiyyondoshib mstalgan faoliyat turidan darsni boshlashi musiqa o'qitishning optimal metodalaridan umumiy foydalanib o'zi ijod qila bilishi lozim. Darsning noan'anaviy usularidan foydalanishi va darsning ijodiy tashkil qilish o'quvchilarni bilimga qiziqishida katta rol o'ynaydi. Bunda noan'anaviy usulalrdan dars-konsert, dars munozara kabi integralalshgan dars shakllarini o'quv jaraInia qo'llash o'quchilarni musiqiy qoliyatini rivojlantiiradi, ularni mustaqil fikrlash diorasini dunyoqarashini kengaytiradi. Bunday darslarda bola o'zini erkin his qiladi. Bu darsda o'qituvchi o'tilgan mavzuni to'g'ridan-to'g'ri bayon qilish bilan cheklanib qolmasdan balki o'quchlarning turli-tuman faoliyatlarini tashkil qiladi. Dars mazmuni bilan bog'liq bo'lgan ko'rsatma materillar va suratlardan (musiqa savodiga oid jadvalalr o'rganiladigan qo'shiqning ko'yi va so'zi yozilagan plakat, ashula yoki biror musiqa obrazalarini ifodolovchi badiiy suratlar va qo'shiq to'plamlari, o'quv filmlari va hokozolar) mumkin qaadr ko'proq foydalanishi lozim. Dars samaradorligini oshirishda o'quvchilar bolimi va malakalarini baholash muhim pedagogik ahamiyatga ega. Bu borada o'z xususiyatlari bilan farq qiladi. Bu masala ham kompleks yondoshishi lozim. Boholanishi lozim bo'lgan o'quvchilarning olidan belgilashning va ularga rars davomidv o'tilgan va ularga dars davomida o'tilgan va o'tilayotgan mavzular yuxasidan savollar berib borilishi, ularni ko'proq fikr bildirishga toritsh va amaliy faoliyatga ko'proq jalb etish yo'li bilan hamda malakalarini aniqlash va odilona baholash lozim bo'ladi. Sinf sahnasiga yakka chiqarib so'rash boshqalarni zeriktiradi va vaqtdan unumli foydalanishga halaqit beradi. Bundan tashqari bu uslub darsning mantiqiy davomligini va sinf faolligini so'saytirishga sababbo'ladi. Tayyorgarlikyaxshi bo'lgan o'quvchiga musiqa sohasida muvafaqqit qozingan iqtidorli sinflarda dastur talabini bir oz oishirish huquqi beiladi. Ayni vaqtda o'quvchilaragyakka tartibda musiqa o'rgatish uyushtirishga e'tibor berishi, bu ishga ota-onalar jamoatchiligini jalb etish lozim. O'qitish davrida musiqa sohasida

muntazam ravishda olib borilish natijasida o'quvchilar musiqa savodiga ega bo'lib, musiqani sevadigan, yirik musiqa asarlarini, shuningdek, konsertlarni, radio va televideniye orqali beriladigan musiqali eshittirishlarni mehr qo'yib tinglaydigan, badiiy havaskorlik to'garaklarida yetarli tayyorgarlik bilan faol qatnashadigan kishilar bo'lib yetishishlar kerak. Bu tadbirlarni amalga oshirishda sinf rahbarlari va ota-onalar musiqa o'qituvchisiga yaqindan yordam berishlari zarurdir. Bu sohada ayrim maktablarda qo'lga kiritilgan muvofaqqiyatlar boshqa maktablar uchun namuna bo'la oladi, shuning uchun ularning ishi tajribalarini alamashtirish muhimdir. Hozirgi zamonaviy ta'lim tizimida ko'rsatuv isbotlarining hamma turlaridan televizor, magintafon, mingafon, texnik vositalaridan foydalanish musiqiy yangiliklardan hamda ijtimoiy fanlar pedagogika, xususiy mutaxassislik bilimi va malakalari darslarni olib borish ko'zda tutilgan. Musiqa fanning zamonaviy tuzilishi, mantiqiy butunligi turli musiqaviy faoliyatdan iborat bo'lib bunda; - musiqa tinglash, musiqa savodi, xorda kuylash musiqa xarakteriga xos harakatlarni bajarishi (masalan chapak chalish) va cholg'ular musiqaga ritmik jo'r bo'lish musiqa ijodkorligi kabilar asosiy o'rin tutdi. Shuni qovonarlilik, ayniqsa mustaqillikka erishganimizdan so'ng maktablarimizda milliy merosimizni, musiqamizni singdirish hamda turli xildagi texnologiyalardan foydalanish keng yo'lga qo'yildi. Pedagogik texnik va texnologiyasini o'rganish pedagogik mahoratni muvofaqqiyatli egallashga yordam berdi. Yangi texnologiyada jamoa bilan kirishib ketish, o'z ishidan kuchli va zaif tomonlarini bilish; - o'z bilimlarini doimo to'ldirib borish tarbiyasining mahorati yo'lidan muvofaqqiyatli o'lg'a siljishni ta'minlaydi. Musiqa pedagogikasi fanning zamonaviy tizimini tuzilishi pedagogikaning o'tilishida uning metodikasidan keng tarbiya nazariyasi va amaliyotini o'tish maqsadga muvofiq ekanligini isbot qilmoqda. Avvalo musiqa darsi tarbiya darsi hisoblanib, tarbiyasining bir necha metodlari mavjud.

1. Odob va ma'naviy ongning shakllantirishi metodlari: suhbat, taqriz namuna.
2. Faoliyatlarni tahlil qilish muomala, munosabat, ijtimoiy xulq munosabatlari; - amaliy o'yin, amaliy-hayotiy ma'naviy mashqlar, topshiriqlar.
3. Ma'naviy ijodiy metodlar.

4. Rag'batlantirish va fe'l atvorini nazorat qilish metodlari.

Musiqqa darsi an'anaviy va noan'anaviy dars shakllaridan iborat bo'ladi.

1. An'anaviy ta'limining bosh maqsadlari; aniq, so'zsiz qo'loq solib, bajaruvchi, o'quvchilarni tayyorlaydi, ya'ni dars faoliyatlari izchilligiga bo'ysunadi. Ta'limni maqsadi: - bilim ko'nikma, malakalarini shakllantirishimiz.

2. Noan'anaviy ta'limning bosh maqsadi: jahon standartlariga javobbera oladigan o'quvchilarni tarbiyalaydi. Mustaqil faoliyat yurita oladigan, o'z-o'zini tarbiyalay oladigan o'z ustida izlanadigan, mustaqil fikr yurita oladigan o'quvchilarni tarbiyalaydi. Bunda og'zaki, amaliy ko'rgazmali taqqoslash, o'yin, musiqiy uquvi bo'sh bo'lgan o'quvchilar bilan ishlash to'g'ri keladi. O'quvchilarni asosan milliy ruhda tarbiyalash maqsadga muvofiqdir.

Hozirgi kunda maktablarda musiqqa darslari ancha murakkablashgan bo'lib, musiqiy bilimlarni oshirish maqsadida turli hil uslublardan foydalanilgan holda o'tish bosh vazifamizdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. "Ta'lim taraqqiyoti" O'zbekiston Respublikasi xalq ta'limi vazirligining axborotnomasi 6-maxsus soni. Umumiy o'rta ta'limning DTS va o'quv dasturi. "Sharq" nashriyoti 1999 yil.

2. O. Fayziyeva. O'quvchilarda musiqiy nafosat tarbiyasini shakllantirishi yo'llari. Toshkent 1992 yil.

3. Maktabda musiqqa metodikasidan ma'ruzalar matni. 1990 yil.

4. H. Nurmatov, N. Norxo'jayev, A. Mirrahimov "Musiqqa" 3-sinf uchun darslik G'. G'ulom nomidagi adabiyot va san'at nashriyoti. Toshkent 2001 yil.

5. Н.Г. Дмитриева., О. Черсиваненко. Методика музыкального воспитания в школе., Москва 1990 года.

6. M. Ochilov "Muallim qalb me'mori" Saylanma Toshkent. O'qituvchi 2000 yil.